

A NAPPALI ÉS FELNŐTTKÖZÉPISKOLAI ÉRETTSÉGIVEL RENDELKEZŐK ARÁNYA A RÖVID HUSZADIK SZÁZADBAN

Nagy Péter Tibor
OFI/OPKM – WJLF

A felnőttoktatás kiterjedése és megismétlődő felértékelődése – mint az oktatás minden egyes alrendszere esetében történt – természetes érdeklődést ébresztett a folyamat története iránt. Fogalmának több értelmezési alternatívája van (*Benedek, 2003; Koltai, 1999; Kozma, 1998; Mayer, 2000; Zrinszky, 1996*), felértékelődésnek külön historiográfiáját lehetne megírni (*Bauer, 1999; Csoma, 1996; Csiby, 1987; Benedek, Csoma és Harangi, 2002; Maróti, 2005; Mayer, 2006; Nagy É., 2006; Óhidy, 2006; Mihály, 2003; Polónyi, 2004; Tánczos, 1978; Tóth, 1999; Török, 2006*). A felnőttoktatás-történet – ahogy ideáltípusos esetben az oktatástörténet többi alterülete – komplexen kísérli meg feldolgozni a felnőttoktatás-történet pedagógiatörténeti, oktatáspolitikai-történeti és történet-szociológiai vonatkozásait (lásd *Benkő, 1981; Filla 2000; Benő, 1980; Felkai, 1998; Kiss, 1999; Krisztián, 2001; Mayer, 2007; Sáska, 1992*). A jellegzetesen történet-szociológiai források (statisztikai források) oktatáspolitikai magyarázata is jellemzővé vált már a rendszerváltáskori szakirodalomban. Az esti és levelező képzés ciklikus jellegéről – az oktatáspolitikai által generált ciklusokról – tudósít *Sáska Géza* idézett monográfiája. Bemutatja, hogy az esti és levelező tagozatra járók száma 1945 és 1980 között ciklikus mozgást mutat. Az elsőbe beiratkozottak száma az 1946-os 6 ezerről az 1954-es 40 ezerig emelkedik, majd 1956-ra hatezerre esik, hogy 1963-ra 74 ezerig emelkedjen, majd 1968-ig 35 ezerre csökkenjen. Az utolsó csúcspont az 1974-es 64 ezer, s 1980-ban már csak 40 ezren iratkoznak be. *Sáska* (1976a, b, 1977, 1978, 1979a, b, 1981, 1985a, b, 1987, 1988a, b, c, 1991, 2002) – részben rendszerváltás előtt született – művei *Mayer* (1993, 1995, 2002a, b) tanulmányai mellett máig a legbiztosabb fogódzók a felnőttoktatás politikatörténete iránt érdeklődők számára.

Az oktatáspolitikai- és intézménytörténetet – egy bizonyos szinten – ismertnek tekinthetjük, ugyanakkor – a megváltozott kutatási feltételek mellett egy másik szinten – sok éves munka kellene áttekintéséhez. Ha oktatáspolitikai vagy intézménytörténeti elemzésbe fognánk, a tárgyválasztás értelmezéséhez megemlítené, hogy a felnőttoktatás-történeti intézmények és saját nappali „párjuk” fogalmi azonossága is kétségessé válik, részben azért, mert kevesebbet kell tanulni ugyanazért az érettségiért, részben mert a hatvanas évektől az emeltszintű szakmunkás végzettségük két év, a hetvenes évektől három év alatt szerezhették meg az érettségit esti-levelező tagozaton (*Sáska, 1981, 2002*).

Az oktatáspolitikai-, oktatásszerkezet-, tanterv-történetnél kevesebb figyelem fordított eddig az iskolázottság történetre, pedig az iskolázottság mértékének és jellegének alakulása az oktatásügy történeti alakulásának legfontosabb következménye, leghosszabb távú hatásrendszere. Korábbi iskolázottság történeti elemzéseinket: lásd *Karády* (2006) és *Nagy Péter Tibor* (2000, 2002) írásában. Az oktatási intézményeket már többször átszervezték, a rendeleteket számtalanszor módosították, a kibocsátó minisztereket régen elfeledték és a szakmai pedagógiai ideológiákat már régen elavultnak nyilvánították, amikor még életben vannak, szavazóként viselkednek, munkaerőpiacon vannak, fogyasztanak, házasodnak és gyereket nevelnek az adott időpontban érettségizett, érettségizésre készített, vagy az érettségizés lehetőségétől megfosztott nemzedékek.

Az érettségit adó felnőttoktatás két rendszerváltás közötti társadalmi következményével foglalkozunk a tanulmány keretében, hogyan változtak a nemzedékek, nemek, vagy másképp leírható társadalmi csoportok. Elsősorban társadalomstatisztikai vizsgálattal erősítjük illetve cáfoljuk meg azt a képet, ami a felnőttoktatás intézménystatisztikája nyomán kialakult a kérdéssel foglalkozók körében.

A felnőttoktatás eltérő súlya az egyes nemzedékek középiskolázottságában

Az iskolázottság érzékelése nemzedéki természetű: az emberek nem a társadalom „átlagához”, hanem nemzedéktársaikhoz, vagy az előttük járó nemzedékhez hasonlítják magukat, elért iskolázottságuk kielégítő, vagy elégtelen voltát. A munkaerőpiacon (illetve a szocialista korszak „kvázi-piacán”) is a generációs hovatartozással együtt mérlegelődik az iskolai végzettség. Ennek oka egyrészt, hogy az – régen szelektívebb volt, kevésbé volt általános a középiskolai, a felsőfokú végzettség – elterjedt vélekedés miatt a munkáltatók az idősebbekkel ellentétben a fiatalok esetében sokkal inkább gyanakodva tekintenek a közép- illetve felsőfokú végzettséggel nem rendelkezőkre. Másrészt bizonyos munkakörök betöltésénél az érettebb kor, a kisgyermek hiánya előnynek számít, azaz a munkáltató nem csak iskolai végzettség szerint veti össze a jelölteket, hanem a kívánatos korcsoporton belül végzi el a mérlegelést. A továbbiakban nemzedéki vonatkozásban elemezzük a felnőttoktatás egyik legfontosabb társadalmi szerepét: az intragenerációs iskolai mobilitást.

Nincsenek fél évszázadot átfogó adataink arról, hogy a levelező és esti oktatásban mikor melyik kohorsz vett részt – bár egy-egy időpontra történt korcsoportos elemzés (lásd *Sáska*, 1978). Ettől függetlenül megkíséreljük megállapítani, hogy „mennyit javul” egy-egy korcsoportban a középiskolát végzettek aránya a „normál kor”, azaz a 20–24 éves korosztály és tíz-húsz-harminc év múlva a 30–34, 40–44 és 50–54 éves korosztályok között.

Az 1900 előtti években születettek generációjában 8,5% a 20–24, 8,8% az 50–54 éves korára leérettségizettek aránya. Őket, akik a fordulat éve körül már ötven év felett voltak, látszólag már nem érintette az esti illetve levelező oktatás. (A három tized százalékos növekedés még akkor is előállhat, ha egyetlen ember sem szerez túlkorosan érett-

ségit: az érettségizettek természetes mortalitása ugyanis kisebb, mint a nem érettségizetteké.) A tíz évvel fiatalabbak körében is csak 1,17-szeresre nő az arány. Ez a Holokauszt egyenlőtlen pusztítását, s az emigrációt beleszámítva szintén azt mutatja, hogy még e generációt sem befolyásolták az ötvenes évek. Az 1920 előtti években születetteknél már 1,7-szeresre nő a két megfigyelési időpont közötti különbség. (A százalékok csalókák lehetnek a mortalitás miatt.)

A továbbiakban a százalékos adatok torzítását kiküszöbölve abszolút számmal jelezzük, hogy az egyes népszámlálási időpontok között ugyanabban a kohorszban hány embernek van 20–24 évesen, illetve 50–54 évesen érettségije (1. táblázat).

1. táblázat. Az érettségizettek száma a fordulat éve (1947–1948) előtt felnőtté vált korcsoportokban (ezer fő) (Forrás: 1980 népszámlálás, 214–219. o.; 1990 népszámlálás, 70. o.)

<i>A generáció születése</i>	1930	1941	1949	1960	1970	1980	1990
1898+-2	42	39	29	27	20	n.a.	n.a.
1903+-2	42	39	37	35	29	n.a.	n.a.
1908+-2	38	39	33	35	31	24	n.a.
1913+-2	0	47	45	50	51	44	26
1918+-2	0	41	40	43	49	45	32
1923+-2	0	0	57	72	92	89	69
1928+-2	0	0	62	85	116	116	98

A legidősebb nemzedékek 1930-as és 1941-es adatainak összevetése mutatja a „szinten maradás” időszakát, mivel ebben az időszakban nem volt jelentős mértékű kivándorlás és erőszakos népességpusztítás. A két (ötéves) kohorszban egyaránt 39 ezerre süllyedt egy évtized alatt az érettségizettek száma. Ebben a korban a szisztematikus évvésztes okozhatta csak az érettségizés 20 év fölé tolódását, nem jellemző, hogy felnőttként kezdjen tanulni valaki (még ha jogilag létezik is a magántanulóság intézménye). A „nulla növekedést” a 39 ezerre való természetes csökkenés jelenti. (A területi mobilitás okozhatja, hogy az 1905–1910 között született nemzedék nemcsak abszolút számban ad kevesebb érettségizettet – ezt még magyarázhatná a trianoni népességmozgás egyenlőtlensége, mely a hivatalnokértelmiség átáramlásával javította a csonka ország iskolázottsági összetételét – hanem, hogy nem tapasztalható csökkenés a két népszámlálás adatai között. Annyian szereztek 20–21 évesen érettségit, illetve vándoroltak be viszonylag fiatalon az országba (pl. 1940 körül Dél-Erdélyből, s kisebb mértékben „maradék-Szlovákia” néhány részben magyar lakta városából), hogy e szám ellensúlyozta ezen nemzedék 7% körüli veszteségét.

Későbbi sorsát tekintve a századfordulón született két korcsoport nem azonos. Az idősebb korosztály óriási veszteséget szenvedett (az eredeti 75%-a alá hanyatlik létszáma). A mindössze öt évvel fiatalabb nemzedékben az 1949-ben érettségizettek az 1941-

es érték 94%-át éri el, épp annyit mint amennyi a természetes veszteség után lett volna. A jelentős különbségre adódna ugyan „felnőttoktatási” hipotézis – miszerint a fiatalab-
bak a háborús veszteséget nyomban a felszabadulás után „pótolták” – ha a következő
kohorszban nem esne 85% alá a túlélési valószínűség. A régebbi népszámlálási adatokat
tehát annak megállapítására használhatjuk, hogy „felnőttoktatás-hiányos” állapotban
mekkora a természetes csökkenés.

A további táblázatokban az egy-egy korcsoporton belül érettségizettek számának
(nem arányának) növekedését mutatjuk be az elsőként szereplő időpontban mért számot
tekintve 100%-nak. A legegyszerűbb az évtizedes növekedés áttekintése (lásd 2. táblá-
zat). A számok csak első megközelítésben hasonlíthatók össze könnyen, mert a nem ter-
mészetes (népirtás, fronthalál, hadifogság, ostrom, kitelepítés, illetve emigráció) évtized-
ben a nulla-növekedés lényegesen 100% alatti számot mutatna, a későbbi évtizedekben
pedig a nulla növekedés a táblázatban jobbra mozogva egyre kisebb számokhoz kellene,
hogy vezessen, tekintettel az életkorral gyorsulva növekvő természetes halandóságra.

2. táblázat. Növekedés egy-egy évtized alatt

<i>A generáció születése</i>	<i>1941/49</i>	<i>1949/60</i>	<i>1960/70</i>	<i>1970/80</i>	<i>1980/90</i>
1898+-2	74,4	93,1	74,1	n.a.	n.a.
1903+-2	94,9	94,6	82,9	n.a.	n.a.
1908+-2	84,6	106,1	88,6	77,4	n.a.
1913+-2	95,7	111,1	102	86,3	59,1
1918+-2	97,6	107,5	114	91,8	71,1
1923 +-2	–	126,3	127,8	96,7	77,5
1928+-2	–	137,1	136,5	100,0	84,5

Szürkített háttérrel jelöltük, ahol a felnőttkori érettségizés jelentősége kicsi, azaz a
felnőttkori érettségizés ellenére nem nagyobb a korcsoportban az érettségizettek száma,
mint az előző népszámláláskor. A századfordulón született korosztályokat nem érinti
meg az ötvenes évek felsőoktatási expanziója, ha járnak is az akkori ötven év körüliek
érettségit adó felsőoktatásba, a természetes mortalitást, illetve az 1956-os kivándorlási
veszteséget ez nem ellensúlyozhatja. A következő 1905–1909 között született kohorsznál
már tapasztalható növekedés, de a hatvanas évekbeli expanzió nem hatott rájuk e tekin-
tetben. Ha nem vesszük figyelembe a háborús népességpusztulásnak betudható 1941/49-
s időszakot, csak az 1970 utáni periódusokat jellemzi a szürke háttérrel szimbolizált ál-
landóság. A korcsoport életkorától függetlenül viszont jelzi, hogy mekkora természetes
mortalitásnak kellett volna bekövetkeznie.

A 2. táblázatban dőlt betű jelzi, ahol a növekedés meghaladja a 120%-ot, aláhúzott
adat jelzi, ahol a 130%-t is meghaladó növekedést konstatálhattunk. A táblázat többi cel-
lájában maximum 120%-ra növekedett a korcsoportban az érettségizettek száma. Az öt-
venes és a hatvanas években számolhatunk számottevő növekedéssel, a Trianon után

születettek vonatkozásában mindkét évtizedben 25%-nál is magasabb, a világgazdasági válság előtt született nemzedék vonatkozásában pedig 35%-nál is nagyobb mértékű bővüléssel.

Az intragenerációs iskolai mobilitás „percepcionálisan” összeadódik, azaz egy húsz éves növekedést is érdemes megvizsgálnunk. (A megfigyelési időszakok ezen a ponton átfedik egymást. Az 1905–1909-s nemzedéket, minthogy csak az 50-s években növekedett körökben az érettségizettek száma, nem tartalmazza a táblázat.)

3. táblázat. Növekedés 20 év alatt

<i>A generáció születése</i>	<i>1941/60</i>	<i>1949/70</i>	<i>1960/80</i>	<i>1970/90</i>
1913 +-2	106,4	113,3	88,0	51,0
1918 +-2	104,9	122,5	104,7	65,3
1923 +-2	–	<u>161,4</u>	123,6	75,0
1928 +-2	–	<u>187,1</u>	<u>136,5</u>	84,5

A húszéves növekedésről készült számsornál egy újabb kategóriát vezetünk be. Az egyszerűre aláhúzott és dőlt jelzés azt a csoportot és nemzedéket jelzi, mely több mint másfélszeresre bővült. Ez a jelentős mértékű növekedés az 1950-es, 60-as évekre vonatkozóan, s akkor is az 1920-as évek végi születési csoportra igaz. Ez a korosztály az 1960/1980-as vonatkozásban is 135% feletti növekedést mutat. Ezért a harminc éves időszakok is áttekinthetővé válnak (lásd 4. táblázat). A harminc éves időszak azt jelenti, hogy nyugdíj előtti évtizedet leszámítva a teljes pálya során megszerzett végzettségeket vizsgálatunk körébe vonjuk.

A növekedési csoportokat eddig az jellemezte, hogy a népesség „sávosan”, lépcsőzetesen oszlott meg a 100%-ot éppen csak meghaladó, s a több, mint egy és háromnegyedszeres növekedésű csoport között. Azaz a társadalom e tekintetben vegyesnek, de nem kettészakítottnak tekinthető.

A „teljes időszak” áttekintése viszont a népesség kettészakadásáról árulkodik. Megkülönböztethetünk egy kismértékben (120%-nál kisebbre) növekvő és egy intenzíven (150%-nál nagyobbra) növekvő csoportot. Az egész életútra visszatekintőket összehasonlítva, van egy nemzedék, mely nem fokozatilag, hanem minőségileg különbözik a többiektől: ez a nemzedék a húszas években, különösen annak végén született nemzedék, melynek életében pályájában meghatározó a felnőttoktatás.

4. táblázat. Növekedés 30 év alatt

<i>A generáció születése</i>	<i>1941/70</i>	<i>1949/80</i>	<i>1960/90</i>
1913 +-2	108,5	97,8	52,0
1918 +-2	119,5	112,5	74,4
1923 +-2	–	<u>156,1</u>	95,8
1928 +-2	–	<u>187,1</u>	115,3

Az 5. táblázat az érettségizettek számát mutatja a fordulat éve után felnőtté vált korcsoportokban.

5. táblázat. Az érettségizettek száma a fordulat éve után felnőtté vált korcsoportokban (ezer fő)

<i>A generáció születése</i>	<i>1960</i>	<i>1970</i>	<i>1980</i>	<i>1990</i>
1933+-2	90	123	130	117
1938+-2	113	145	158	147
1943+-2	0	194	226	218
1948+-2	0	251	296	291

6. táblázat. Növekedés egyetlen évtized alatt

<i>A generáció születése</i>	<i>1960/1970</i>	<i>1970/1980</i>	<i>1980/1990</i>
1933+-2	<u>136,7</u>	105,7	90,0
1938+-2	<u>128,3</u>	109,0	93,0
1943+-2	–	116,5	96,5
1948+-2	–	117,9	98,3

A felnőttképzési szempontból fontosnak ítélt hatvanas években az 1948-as rendszer-váltás után szocializálódott – harmincas években született – korosztály az azt megelőző nemzedékhez hasonlóan jelentős előrelépést tesz (6. táblázat). E nemzedéken belül a később születettek előre lépésének mértéke már kisebb. A hatvanas évek után általában csökkenésnek indul az érettségit adó felnőttoktatás súlya a középfokon iskolázott népesség arányának növelésében. A fiatalabbak – már ebben az időszakban is – kisebb mértékben szerzik ezen az úton a végzettséget. A következő évtizedben növekedést tapasztalunk, a nyolcvanas években pedig elkezdi az abszolút szám csökkenése, holott fiatal emberekről van szó. Ezen fiatal emberek körében mérhető kicsi természetes halálozást sem tudja kompenzálni a felnőttoktatás. Sőt mechanikusan haladva: minden egyes kohorszban – ahogy haladunk visszafelé a születési időben – nagyobb annak valószínűsége, hogy csökkenjen az érettségizettek száma.

7. táblázat. Az érettségizettek a késő-kádár korszakban felnőtté vált korcsoportokban (ezer fő), illetve növekedés %-ában

<i>A generáció születése</i>	<i>1980</i>	<i>1990</i>	<i>Növekedés 1980-1990</i>
1953+-2	194	336	<u>173,2</u>
1958+-2	251	301	119,9

A Ratkó-gyerekek nemzedéke sorsában a felnőttoktatás jelentős szerepet játszik (7. táblázat). Ezzel szemben az utolsó – ezzel az eszköztárral még vizsgálható – nemzedék esetében csupán 1,2-szeres növekedés tapasztalható a nyolcvanas években. A felnőttoktatásnak az 1950-es és 60-as években volt igazán nagy jelentősége, minden olyan nemzedék életében, mely nem volt még „túl öreg” a tanuláshoz. A hetvenes és nyolcvanas években a felnőttoktatás jelentősége a viszonylag fiatalok körében maradt jelentős (előrehaladt a középfok tömegesedése). A tendenciát nem követi a Ratkó korszak nemzedéke, melynek sokkal nagyobb része nem fért be a nappali tagozatos középiskola-végzésbe, ezért tömegesen utólag kompenzálta azt.

Férfiak és nők

A felnőttoktatásban szerzett érettségit intragenerációs iskolai mobilitásnak tekintve kérdésként fogalmazódik meg, hogy mikor milyen neműek szereztek felnőttoktatásban középfokú végzettséget. Feltételezhetjük ugyanis, hogy a nők tömeges munkába állása az 1945 illetve 1949 utáni munkaerőhiányos időszakban, az egykeresős kispolgári/értelmi-ségi családmódel válsága együtt járhatott a nők középiszkolai tanulásának növekedésével. Feltételeztük, hogy a gimnáziumi expanzió, melynek hatására tömegesen megjelentek a fiatal lányok a munkaerőpiacon, fokozott kihívást jelentett az idősebb nők számára. Feltevésünk azonban nem igazolódtott.

A 8. táblázat abszolút számok segítségével mutatja a felnőttoktatás szerepét nemenkénti és generációnkénti bontásban. A régebben érettségizett nők abszolút száma igen alacsony, ezért nem kerekítettük az adatokat ezer főre, hanem pontos számokat adtunk meg. A táblázat tartalmazza továbbá a 2001-es népszámlálás adatait is, hiszen egy alap-tendencia, a nemek kiegyenlítődése csak hosszútávon tanulmányozható.

A 8. táblázatban jobbra haladva az első szám (halványszürke háttérrel) minden esetben azt jelzi, hogy 20–24 éves korban az adott kohorszhoz tartozók közül hány embernek volt középiszkolai végzettsége. (Ez az adat 1949 után az érettségivel rendelkezők számát mutatja, a korábbi nemzedékeknél viszont tartalmazza az érettségit nem adó tanító-képző, tanítónőképző végzettséget is. Utóbbi befolyásolja a nemi megoszlást, mivel tanító-nőképzőben többen vizsgáznak, mint férfi-tanítóképzőben.)

Jobbra haladva a következő szám azt jelzi, hogy ugyanaz a kohorsz a következő népszámlálás idejére, azaz 30–34, 40–44 stb. idős korára hány érettségizettel rendelkezik. Ha ez a szám, a természetes mortalitás ellenére ugyanakkora vagy nagyobb, mint a mellette baloldalon álló, akkor a felnőttoktatásban szerzett érettségi – vagy érettségizett népesség bevándorlása lehet csak a magyarázat.

Sötétebb színnel jeleztük, amikor az adott kohorsz tagjai 50–54 évesek voltak. Ez az adat mutatja, hogy 30 év után meddig jutott el az adott kohorsz. Az 55 év feletti mortalitásnövekedés miatt ez az adat bizonyult korábbi elemzéseinkben a legmagasabbnak. Annak ellenére, hogy az életkor hosszabbodásával a 80–84 évesek, illetve a 90–94 évesek száma it is célszerű lenne vizsgálnunk, a népszámlálás adatait általában

ban csak összevonva tartalmazzák, ezért finomelemzésre alkalmas összehasonlító adatok nem állnak rendelkezésre.

Az 1920-as és 30-as években megnőtt az érettségizett férfiak aránya 20–24 illetve 30–34 éves koruk között. Ennek oka a vándorlási különbözet: a Trianonban elcsatolt területekről a 20-as évek első felében nagyarányú tisztviselő áramlás zajlik be, ami növelheti a férfiak arányát, de csak kevéssé a nőkéét. Az elcsatolt területek hagyományosabb társadalm szerkezete – melyet Budapest „hiánya” abban az aggregátumban önmagában is megmagyaráz – kevésbé tette indokolttá a nők tanulását, mint az a többi országrészben tapasztalható volt. Az érettségizett nők – akiknek körében messze felülreprezentáltak a zsidó és evangélikus háttérűek – sokkal inkább kereskedelmi-ipari tisztviselőként, semmint közhivatalnokként töltöttek be pozíciót. A magánalkalmazottak pedig kevésbé hagyták el az elcsatolt országrészt, mint a közhivatalnokok. A férfiak által dominált középosztályi családi stratégiák mellett lehetséges lenne, hogy az érettségizett nők, mint közhivatalnokok feleségei költözzenek Magyarországra, de abban az időben a közhivatalnok férj és magánhivatalnok feleség nem volt jellegzetes páros a magyar vidéken.

8. táblázat. Érettségizettek száma nemek szerint

Férfiak	1920	1930	1941	1949	1960	1970	1980	1990	2001	Első 10 év növek.	Első 30 év növek.
1898 +2	29919	32449	29902	21542	19581	13140				108,5	72,0
1908 +2		28080	28373	23797	24829	22607	16021			101,0	88,4
1918 +2			26718	25554	28598	33087	29572	19469		95,6	123,8
1928 +2				38270	54389	75539	74438	59895	49425	142,1	194,5
1938 +2					55358	73655	79893	72068	73049	133,1	130,2
1948 +2						107185	133794	129052	134979	124,8	125,9
1958 +2							123890	124203	121322	100,3	
1968 +2								113467	132967	117,2	
1978 +2									180220		
Nők	1920	1930	1941	1949	1960	1970	1980	1990	2001	Első 10 év növek.	Első 30 év növek.
1898 +2	9204	10293	9008	7822	7866	6791				111,8	85,0
1908 +2		10095	10079	9438	10119	10394	8944			99,8	100,2
1918 +2			14539	14582	15312	16378	15688	12742		100,3	112,6
1928 +2				23572	30358	40559	42036	37955	37458	128,8	178,3
1938 +2					57641	72024	78433	75433	83651	125,0	130,9
1948 +2						143472	161927	161984	178843	112,9	124,7
1958 +2							170375	176956	177805	103,9	
1968 +2								159420	181385	113,8	
1978 +2									231870		

Megj.: A táblázatban csak minden második kohorsz szerepel, azaz az oszlopok függőleges összege semmilyen értelmes számot nem ad.

1920 és 1930 között a nők aránya az 1920-ban 20–24 évesek között nagyobb mértékben nőtt, mint a hasonló korú férfiaké. Ennek oka lehet, hogy az első világháború után a középosztály hirtelen megromló életkörülményei miatt a középosztály lányai illetve fiatal feleségei közül azok, akik Trianon előtt esetleg nem vágytak kereső pályára, 1920 után erre kényszerültek. Ez a kényszer középiskolai, felsőkereskedelmi iskolai vagy tanítónőképzős tanuláshoz vezetett. Az intézményes középiskolai felnőttoktatás egyik „korai története” ez. A magántanulói intézmény – mint túlkoros tanulás – korábban is létezett, de nem volt tömeges, mozgalmoszerű.

Az 1930 és 1941 közötti időszakban a férfiak száma lassan növekedett, a nők száma nem változott. Ennek oka nem a felnőttoktatásban keresendő, hanem a területrendezés sajátos hatásáról van szó: az addig visszacsatolásban reménykedő dél-erdélyi, esetleg pozsonyi magyar érettségizettek az új határok kialakulása után rosszabb helyzetbe – méginkább kisebbségbe – kerültek, mint korábban. A Csehszlovák Köztársaság Horthy-Magyarországnál demokratikusabb légköre sem jelenthetett már kötőerőt: az új szlovák bábállam elhagyására minden ok megvolt. A magyar vidék tradicionálisabb viszonyai között az érettségizett nők alulreprezentáltak, az átvándorlás/menekülés jobban gyarapítja a férfiak, mint a nők számát.

Az 1941/49-s időszakban a férfiak aránya csökken, a nőké pedig emelkedik. Ennek a magyarázata többrétű. A deportálási veszteségek legnagyobb részét a vidéki zsidóságot érintették, az érettségizett vidéki zsidó nők, a zsidó nőket jellemző országos adatokhoz képest alulreprezentáltak voltak. A Holokauszt jobban pusztította az érettségizett férfiakat, mint az érettségizett nőket. A katonai munkaszolgálat, a harcoló csapatok vesztesége, a hadifogság egyaránt a férfiakat pusztította és nem a nőket. A front átvonulásával kapcsolatban a civil lakosság veszteségei, a málenkij robot inkább a férfiakra sújtott. Az 1945 utáni lakosságmozgás hatása ellentmondásos: a betelepülés – tekintettel a szlovákiai érettségizett magyar férfiak viszonylagos felülreprezentációjára javította az érettségizett férfiak arányát, a kitelepítések viszont rontották azt. A kitelepítés elsősorban a falusi sváb lakosságot érintette, ahol az iskolázott nők – mint minden falusi közegben – alulreprezentáltak voltak.

Összességében az 1945 után elkezdődő felnőttoktatás pótolni tudta a nők háborús veszteségét, de nem tudta pótolni a férfiak jóval nagyobb veszteségét. Az ötvenes években már kettévál a századfordulón született férfiak és nők iskolázottsági útja. A férfiak körében ugyanis – a demográfiai várakozásoknak megfelelően (a férfiak korábban halnak) – csökkenni kezd az érettségizettek száma, a nők körében viszont csekély mértékű növekedés tapasztalható. Az ötvenes évek felnőttoktatásában érdemben jelen vannak az ötvenen felüli nők, de az ötvenen felüli férfiak nem. A felnőttoktatás nagy generációjánál – az 1928 körül születetteknél – az 1950-es és 1960-as években az érettségizett férfiak száma nagyobb ütemben növekedik, mint a nőké. A növekedés megtorpanását 50 éves kor körül a mortalitás okozza.

A 9. táblázat azt mutatja, hogy a nők aránya csak a legidősebb – háborútól sújtott és tömeges felnőttoktatástól csak kevésbé érintett – korosztályok esetében javul néhány százalékkal. A következő felnőttoktatás által erősen érintett évtizedekben – a magasabb férfi mortalitás ellenére az érettségizett 50–54 évesek körében magasabb a férfiak aránya,

nya, mint harminc évvel korábbi ifjúkorukban, az utolsó évtizedekben pedig – a még tovább növekvő mortalitási különbség ellenére – szinten marad. A felnőttoktatásban való érettségizés néhány százalékponttal a férfiak számára kedvezőbb.

A felnőttoktatás nemi arányai nem a pillanatnyi – gyerekek beiskolázásában tükröződő – hatásokat viselik magukon, hanem az előző évtizedekben kialakult arányokat (tehát a nemek és iskola kapcsolatára vonatkozó korábbi társadalmi elvárásokat és lehetőségeket) stabilizálják. Ez a hatás összességében azt jelenti, hogy a felnőttoktatás lassítja azt a folyamatot, ami a nők fokozódó középiskolai részvétele révén a két nem közötti iskolázottsági különbségeket fokozatosan eltünteti. A fiatal nők 1960 után már korcsoportjuk érettségizettjeinek több mint felét, a náluk harminc évvel idősebb nők kevesebb, mint 30%-át jelentik, s ez a különbség 1970-ben is nő még, majd csökkenésnek indul és csak a rendszerváltás után egyenlítődik ki. Ezt – a nemi egyenjogúság szempontjából – akár egyenlőtlenségnövelő, egyenlőtlenségstabilizáló tényezőnek is betudhatnánk. Ha azonban komplex társadalmi hatásrendszert vizsgálunk, ez az egyenlőtlenség valójában a valódi intragenerációs társadalmi mobilitás jele: a család társadalmi státuszát a férj iskolázottságának növelésével lehet megváltoztatni.

9. táblázat. Férfiak és nők szerepének változása

	1920	1930	1941	1949	1960	1970	1980	1990	2001
<i>Nők aránya a 20–24 éves érettségizett kohorszban</i>	23,5	26,4	35,2	38,1	51,0	57,2	57,9	58,4	56,3
<i>Nők aránya ugyanabban a kohorszban 30 évvel később</i>	26,6	29,0	33,1	36,1	51,1	57,0			
<i>A két % szám különbsége</i>	3,1	2,6	-2,1	-2,0	0,1	-0,2			
<i>Érettségizett nők aránya 50–54 éves kohorszban az adott időpontban</i>				26,6	29,0	33,1	36,1	51,1	57,0
<i>Különbség egy időpontban két kohorsz között</i>				11,5	22,0	24,1	21,8	7,3	-0,7

A szakközépiskola és gimnázium szerepe a különbségek kialakításában

A továbbiakban a két domináns (érettségit adó) iskolatípus eltérését vizsgáljuk meg. A 10. táblázat iskolatípusonkénti bontásban mutatja az 1940, 1950 és 1960 körül született

érettségizett férfiak abszolút számát és e szám változását 40 év tükrében. A táblázat adatai becsléseken alapulnak, ugyanis a felsőfokú végzettségűeket a népszámlálások nem különböztetik meg aszerint, hogy eredetileg szakközépiskolát, vagy gimnáziumot végeztek. Ezt azonban a népszámlálás kéziratosaiból vett hallgatói-eltartottsági számok alapján (1980 népszámlálás, 1986. 424. o., és http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/30/tables/prnt1_7_2.html) külön-külön meg tudtuk becsülni. Ezt a két számot adtuk azután hozzá az összes középiskolázott számának és az általános gimnáziumot végzetek számának különbségéből számított szakközépiskolai végzettségi alapadathoz, illetve a népszámlálásból vett gimnáziumi végzettségi adathoz. Így adódtak a táblázatban szereplő számok, melyek a 20–24 évesek vonatkozásában a legpontosabbak, utána fokozatosan torzítanak.

A növekedési ciklusok legnagyobb részét jellemzi, hogy a fiúk körében a szakközépiskolát végzetek száma sokkal gyorsabban emelkedett, mint a gimnáziumot végzetek száma. A növekedés legnagyobb része abból eredt, hogy a már korábban normál korban megszerzett szakmunkásképzős végzettséget a felnőttoktatás keretében egészítették ki szakközépiskolai végzettséggé. Befolyásoló tényező lehet az is, hogy a gimnáziumot végzett, de a felsőoktatásba be nem került fiúk jövedelemszerzési lehetősége, s házasági esélye olyan gyengévé vált, hogy ezek javítása céljából elvégeztek egy szakközépiskolát. A 11. táblázat a 10. táblázatból számított növekedési adatokat tartalmazza.

10. táblázat. Férfiak 20–24 évesen és 10, 20, 30 évvel később

<i>A generáció születése</i>	<i>Iskolatípus</i>	1960	1970	1980	1990	2001
1938+-2	Gimnázium	30295	31392	35638	31332	32310
	Szakközép	32102	39664	45214	35293	36504
1948+-2	Gimnázium		60686	71428	68359	73223
	Szakközép		65363	99803	94373	98204
1958+-2	Gimnázium			58279	59338	57019
	Szakközép			62646	73903	72561

11. táblázat. A 10. táblázatból számított növekedési adatok

<i>A generáció születése</i>	<i>Iskolatípus</i>	<i>1970–80</i>	<i>1980–90</i>	<i>1990–2001</i>
1938+-2	Gimnázium	104	114	88
	Szakközép	124	114	78
1948+-2	Gimnázium	118	96	107
	Szakközép	153	95	104
1958+-2	Gimnázium		102	96
	Szakközép		118	98

A 12. táblázat 1990-es adatok alapján a 15 éves és idősebb népesség legmagasabb iskolai végzettségének jellegét és szintjét mutatja, a megszerzés kori életkor és nemek szerinti bontásban. Az adatok azt mutatják, hogy az adott pillanatban 15 év feletti férfiaknak és nőknek mekkora része szerzett normál korúan – tehát 20 év alatt – és mekkora része magasabb életkorában érettségét.

12. táblázat. 1990-ben a 15 éves és idősebb népesség legmagasabb iskolai végzettségének jellege és szintje a megszerzés kori életkor és nemek szerinti bontásban

Nem	Iskolatípus	20 évesnél fiatalabb	20–24	25–29	30–34	35–39	40–
Férfi	Gimnázium	66,3	15,6	7,7	5,1	3,1	2,3
	Szakközépiskola	55,3	14,4	10,1	6,9	4,8	8,4
Nő	Gimnázium	75,7	13,0	5,0	3,1	2,0	1,1
	Szakközépiskola	64,9	14,9	6,1	4,2	2,9	7,0

Megj.: http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/30/tables/load2_2_1.html alapján számított adatok.

A felnőttoktatás jelentősége a férfiak szakközépiskolai képzettségében a legnagyobb, a nők gimnáziumi képzettségében pedig a legkisebb. A felnőttkori érettségi szerzés legfontosabb időszaka a 20–24 éves életkor, a további évek a férfiak szakközépiskolai képzettségének növelésében jelentősek. Ezen adatok ugyanakkor csak jelzésértékűek, mert a népszámlálás a felsőfokú végzettséget megkülönbözteti, de nem jelzi, hogy a felsőfokú végzettség háttérben szakközépiskola vagy gimnázium áll, s hogy ezt az érettségét mikor szerezte a megkérdezett. A 13. táblázat a szakközépiskolai érettségizés szakmablokkok szerinti részletezését mutatja.

A 13. táblázatban világosszürkével jeleztük, hogy melyik nem körében jelentősebb az adott ágazaton belül a felnőttoktatás. Y-nal jelöltük azokat a csoportokat ahol a többség a felnőttoktatásban végzett. X-szel jelöltük azokat a szférákat, ahol a szférához tartozók több mint kétharmada a felnőttoktatásban végzett. Az egyes szakmák között jelentős mértékű szórás van. Az egészségügyi és szociális szférában a férfiaknál közel kizárólag felnőttképzéssel találkozhatunk, a fiúknál a másik végponton az ipar és építőipari szakmák állnak. A lányoknál éppen fordítva van. A férfiak esetében a 20 év alatt végzés aránya – ami a felnőttképzés komplementere – fordítottan arányos a szakma posztindusztriális társadalmi sikerességével: a tercier szektorok azaz az egészségügy, a számvitel, a közművelődés, a közgazdaság szerepelnek kifejezetten alacsony értékekkel, amit a kereskedelem és számítástechnika követ. Sötétszürkével jelezzük azokat a zónákat, ahol a két nem 20 év alatti végzésének aránykülönbsége a legnagyobb, azaz az érték 0,33 alatt vagy 3 felett van: itt számít legtöbbet a nemi hovatartozás.

A nappali és felnőttközépfiskolai érettségivel rendelkezők aránya a rövid huszadik században

13. táblázat. A szakközépfiskolai felnőttképzés aránya ágazatonként

Szféra	Nem	A felnőttoktatás aránya az 50%-ot meghaladja	A felnőttoktatás aránya a kétharmadot meghaladja	A 20 év alatt végzettek aránya az adott végzettséggel rendelkezők körében	A nemhez tartozás jelentősége
Egészségügyi és szociális	Férfi	Y	X	2,8	0,03
	Nő			97,2	
Egyéb	Férfi			74,1	2,86
	Nő	Y	X	25,9	
Ipari és építőipari	Férfi			80,5	4,13
	Nő	Y	X	19,5	
Ismeretlen	Férfi	Y		41,5	0,71
	Nő			58,5	
Kereskedelem	Férfi	Y	X	29,7	0,42
	Nő			70,3	
Közgazdasági	Férfi	Y	X	20	0,25
	Nő			80	
Közlekedési, postai, távközlési	Férfi			51,2	1,05
	Nő	Y		48,8	
Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási	Férfi			71,2	2,47
	Nő	Y	X	28,8	
Művészeti	Férfi	Y		44,2	0,79
	Nő			55,8	
Oktatási, tudományos, közművelődési	Férfi	Y		15,4	0,18
	Nő			84,6	
Pénzügyi, számviteli, irodai	Férfi	Y	X	12,6	0,14
	Nő			87,4	
Számítástechnikai	Férfi	Y		35,2	0,54
	Nő			64,8	
Vízgazdálkodási, szolgáltatási	Férfi			65,5	1,9
	Nő	Y		34,5	

Megállapíthatjuk, hogy a szakmák nemi összetétele nem stabil: a normálkorú szakközépfiskola rendszer által kialakított nemi arányt a felnőttoktatás átalakítja. A tercier szektor képzőintézményei nappalin – elsősorban lányok számára szolgálnak középszintű iskolaként, felnőttkorban viszont a férfiak végzik el e nagyobb munkaerőpiaci értéket kínáló iskolákat. Ez a megfigyelés 1990-ben a szocialista nagyipar összeomlása előtt történt. Miközben a felnőttoktatás korszerűsítése sok szempontból elmaradt a nappali oktatás korszerűsítésétől (Mayer, 2006), a szakmaszerkezet a piacosodás szempontjából gyorsabban korszerűsödött.

Az elemzés ebből a pontból három nyomvonalon haladhatna tovább. Az egyik nyomvonal – a népszámlálások iskolázottsági adatainak további elemzése lenne, mégpedig azon dimenzió szempontjából, melyre eddig nem fordítottunk figyelmet, és pedig ez a területi különbségek kérdése. A főváros – nagyváros – vidék bontással a fenti elemzést tovább differenciálhatnánk, legalábbis abban a vonatkozásban, hogy egy-egy népszámlálás időpontjában a szakközépiskolát és gimnáziumot végzettek hogyan helyezkednek el az egyes megyékben, illetve hogy mennyit változik számuk két népszámlálás között. Ugyanakkor a számokhoz minden egyes esetben két – eldönthetetlenül versengő – magyarázat adódna, mely az értelmezést lehetetlenné teszi: X megye Y időpontbeli 20–24 éves érettségizettjeit összevetve ugyanazon megye Y+10 időpontban megfigyelt 30–34 évesével vagy az a magyarázat adódik, hogy ugyanazon megye nem érettségizettjei felnőttoktatási érettségit szereztek, vagy az, hogy más megyékből odavándoroltak érettségizettek.

A másik továbbhaladási irány az éves iskolastatisztikával vethetné össze a népszámlálási adatokat. Ez az irány ugyan nagyon ígéretes lenne a tényleges kibocsátási számok pontosításában, de társadalmi jelzőszámok közül csak a nemi hovatartozásról hozhatna pontosabb adatokat.

A harmadik továbbhaladási irány esetében közvélemény-kutatási adatbázist keresünk, hogy a nappali és felnőttoktatásban szerzett érettségi társadalmi háttérének különbözőségét megbecsülhessük.

A felnőttképzés során szerzett érettségi meghatározott születési csoportokat nézve nem egyszerűen pótlólagos lehetőséget biztosított középiskolavégzésre, de a középiskolázott népesség (adott korcsoportját) érdemben átformálta, ennek másodlagos hatásaképpen meghatározott foglalkozások arculatát is átformálta. A népesség jelentős hányadának – az eredetileg iskolázott csoportokkal összemérhető nagyságrendű –biztosított iskolázottsági mobilitást, illetve a lefelé irányuló mobilitást fékező hatást.

A tanulmányhoz szükséges háttérkutatásokat az OTKA támogatása tette lehetővé. A tanulmány első változatához Sáska Géza adott baráti tanácsokat.

Irodalom

1980 népszámlálás (1986): A középfokú végzettségűek adatai. Munkaanyag. Budapest.

Bauer Béla (1999): A felnőttoktatásban megjelenő társadalmi csoportok értékrendjei és régiók szerinti eltérései. *Kultúra és közösség*, 4. 1. sz. 107–112.

Benedek András (2003): *Változó szakképzés: a magyar szakképzés szerkezetének változásai a XX. század utolsó negyedében*. OKKER, Budapest.

Benedek András, Csoma Gyula és Harangi László (2002, szerk.): *Felnőttoktatási és -képzési lexikon*. Magyar Pedagógiai Társaság, OKI Kiadó, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.

Benő Kálmán (1981): *A felnőttoktatás hazai történetéből* [Feldolgozási program és szemelvények].

A nappali és felnőttképzési iskolai érettségivel rendelkezők aránya a rövid huszadik században

- Benő Kálmán (1980): Az iskolai rendszerű felnőttoktatás fejlődésének tendenciái hazánkban 1948-1953 között. In: Mészáros István (szerk.): *Tanulmányok a magyar nevelésügy XVII-XX. századi történetéből.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 3287–3302.
- Csiby Sándor (1987, szerk.): *Felnőttoktatási kislexikon.* Kossuth, Budapest.
- Csoma Gyula (1996): A felnőttképzés tudománya. *Új pedagógiai szemle*, **46.** 11. sz. 109–113.
- Felkai László (1998): Felnőttképzés és története. *Új pedagógiai szemle*, **48.** 1. sz. 151–154.
- Filla, W. (2000, szerk.): *A felnőttoktatás története Közép-Európában: a II. világháborútól az ezredfordulóig.* Német Népfőisk. Szövets. Nk. Együttműködési Intézet, Budapest.
- Gécei János (2006): A szocialista gyermekfelfogás. A túlkorosok és a felnőttek oktatásának ikonográfiai megjelenítése. 1956–1964. Köznevelés, *Magyar Pedagógiai*, **2.** sz. 147–168.
- Karády, V. (2006): Two regional paradigms of the accumulation of educational capital: Eastern and Western Slovakia in comparison. In: Karády, V. és Nagy Péter Tibor (szerk.): *Educational Inequalities and Denominations - Database for Eastern Slovakia, 1910.* WJLF, Budapest. 231.
- Kiss Tamás (1999): Felnőttoktatás-történet Magyarországon. *Educatio*, **8.** 1. sz. 3–13.
- Koltai Dénes (1999): A felnőttoktatás feladatai. *Educatio*, **8.** 1. sz. 14–21.
- Kozma Tamás (1998): Expanzió. *Educatio*, **7.** 1. sz. 5–18.
- Krisztián Béla (2001): A felnőttoktatás története Közép-Európában. *Humánpolitikai szemle*, **12.** 3. sz. 66.
- Maróti Andor (2005): Kell-e önálló elmélet a felnőttek képzéséhez? *Felnőttképzés*, **3.** 1. sz. 5.
- Mayer József (1993): Adalékok a dolgozók gimnáziumai történetéhez. *Iskolakultúra*, **3.** 7. sz. 61–65.
- Mayer József (1995): A dolgozók általános és középiskolái. *Új Pedagógiai Szemle*, **45.** 2. sz. 34–45.
- Mayer József (2000): Az iskolarendszerű felnőttoktatásról 2000-ben. *Új pedagógiai szemle*, **50.** 11. sz. 13–23.
- Mayer József (2002a): *Útkeresők: Interjúk a felnőttoktatásról.* OKI, OPKM, Budapest.
- Mayer József (2002b, szerk.): *A magyarországi felnőttoktatás múltja.* Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- Mayer József (2006): A munkaerőpiac elvárásai és az iskolarendszerű felnőttoktatás. *Educatio*, **15.** 2. sz. 288–304.
- Mayer József (2007): Az iskolai rendszerű felnőttoktatás fél évtizede. *Iskolakultúra*, **17.** 1. sz. 67–87.
- Mihály Ildikó (2003): Felnőttek tanulása - az elméleti és gyakorlati tapasztalatok. *Új pedagógiai szemle*, **53.** 10. sz. 121–132.
- Nagy Éva (2006): Társadalmi igények a felnőttek felsőfokú továbbtanulásában. *Educatio*, **15.** 4. sz. 836–842.
- Nagy Péter Tibor (2000): A felekezeti csoportok és a középiskolázottság. In: Nagy Péter Tibor: *Járszalag és aréna.* Új Mandátum, Budapest. 31–48.
- Nagy Péter Tibor (2002): Makrostatisztika. In: Nagy Péter Tibor: *Hajszálcsövek és nyomáscsoportok.* Oktatókutatási Intézet, Új Mandátum, Budapest. 183–212.
- Óhidy Andrea (2006): Az élethosszig tartó tanulás és a felnőttképzés. *Új pedagógiai szemle*, **56.** 10. sz. 114–125.
- Polónyi István (2004): A felnőttképzés megtérülési mutatói: Egyénnek, társadalomnak jó befektetés az életen át tartó tanulás. *Felnőttképzés*, **2.** 2. sz. 18–21.
- Sáska Géza (1976a): *A magyarországi iskolarendszerű felnőttoktatás egyes strukturális változásainak elemzése.* Országos Pedagógiai Intézet, Műszaki Egyetem, Budapest.
- Sáska Géza (1976b): *Adalékok a dolgozók általános iskolai "felső" tagozata funkcionálásának vázlatához.* Országos Pedagógiai Intézet, Budapest.
- Sáska Géza (1977): A dolgozók iskolai funkcióinak alakulása statisztikai vizsgálatok tükrében. II. Országos Metodikai Szeminárium, Békéscsaba.

Nagy Péter Tibor

- Sáska Géza (1978): *Életkorok a dolgozók középiskoláiban*. Országos Pedagógiai Intézet, Felnőttnevelési Tan-
szék, Budapest.
- Sáska Géza (1979a): *Egy közelítő módszer lehetséges elemei az iskolai migráció leírására*. Országos Pedagó-
giai Intézet, Budapest.
- Sáska Géza (1979b): Kaput nyitnak-e a dolgozók középiskolái az egyetemekre és a főiskolákra? *Köznevelés*,
28. sz.
- Sáska Géza (1981): Egy döntéssorozat kényszerpályája. *Mozgó Világ*, 12. sz.
- Sáska Géza (1985a): Az iskolarendszerű felnőttoktatás ciklusos természetéről I. *Pedagógiai Szemle*, 6–7. sz.
- Sáska Géza (1985b): Az iskolarendszerű felnőttoktatás ciklusos természetéről II. *Pedagógiai Szemle*, 8. sz.
- Sáska Géza (1987): Az iskolarendszerű felnőttoktatás ciklusos természetéről. *Andragógia*, 5. sz.
- Sáska Géza (1988a): Tudás, bizonyítvány, piac. A felnőttoktatás dilemmái. *Ifjúsági Szemle*, 8. 5. sz. 48–55.
- Sáska Géza (1988b): Felnőttoktatás a negyvenes és az ötvenes években. *Medvetánc*, 8. 1. sz. 91–111.
- Sáska Géza (1988c): Az iskolarendszerű felnőttoktatás magyarországi történetének vázlata. *Magyar Pedagó-
gia*, 4. sz.
- Sáska Géza (1991): *A magyarországi iskolarendszerű felnőttoktatás fejlesztésének ciklusos természete*. Okta-
táskutató Intézet, Budapest.
- Sáska Géza (1992): *Ciklikusság és centralizáció: a központosított tanügyigazgatás és a felnőttoktatás esete*.
Társadalom és oktatás. Educatio, Budapest.
- Sáska Géza (2002): A kilencvenes évek felnőttoktatásáról. In: Mayer József (szerk.): *Módszertani stratégiák, -
problémák, kérdések, - megoldások, válaszok*. Országos Közoktatási Intézet, Krónika Nova, Budapest.
- Tánczos Gábor (1978): A középiskolai felnőttoktatás társadalmi szerepének kutatásához. In: Csoma Gyula és
mtsai: *A felnőttnevelés problémái: Szovjet és magyar tanulmányok a felnőttnevelésről*. Tankönyvkiadó
Vállalat, Budapest. 163–182.
- Tóth János (1999): Társadalmi kihívások és a felnőttnevelés funkciói. *Kultúra és közösség*, 2. 1. sz. 193–207.
- Török Balázs (2006): Felnőttkori tanulás - célok és akadályok. *Educatio*, 15. 2. sz. 333–347.
- Zrinszky László (1996): *A felnőttképzés tudománya: bevezetés az andragógiába*. OKKER Oktatási Iroda, Bu-
dapest.

ABSTRACT

PÉTER TIBOR NAGY: THE RATIOS OF SCHOOL LEAVING EXAMS OBTAINED IN REGULAR AND IN ADULT EDUCATION IN HUNGARY THROUGH THE COURSE OF THE SHORT TWENTIETH CENTURY

The presence of adult education in upper secondary schooling is diverse among different generations. An absolute number is used to indicate how many have passed the school-leaving exam in the same cohorts at the age of 20-24 and 50-54, as shown by census figures. In fact, a significant increase can be observed in the 1950's and 1960's, which increase is higher than 25% for the cohorts born after the Trianon treaty and exceeds 35% for the cohort born prior to the Great Depression. Comparing the senior generations, one group stands out qualitatively, namely, the cohort born in the 1920's, particularly in the late 1920's. In their life adult education played an important role, especially retrospectively, from the 1980's. Adult education emerging after 1945 could, on the whole, compensate for the wartime loss of women, but it could not compensate for the greater loss of men. The following decades were strongly affected by adult education. Then, even in spite of higher male mortality rates, the ratio of men having passed school leaving exams by the age of 50-54 was higher than in their younger years, i. e. at the time when they were in their twenties, and it stagnated in their last decades, against further increasing male mortality. This means that the ratio of men acquiring school leaving exam in adult education higher by some percentages than that of women. Thus, the gender ratios in adult education do not reflect actual influences, as does regular primary education. They conserve the proportions developed in the course of the previous decades (according to the social expectations concerning the relations between schooling and gender). Members of this cohort passed a vocational school leaving exam to complement their industrial certificate that they had acquired in regular education in their teenage years. In the case of men, leaving school before they turn 20 (which is the complimentary opposite to participating in adult education) is in inverse proportion to the postindustrial social success of the given profession: tertiary sectors, such as healthcare, accountancy, public education and economy have notably low scores, followed by trade and information technology.

Magyar Pedagógia, **107**. Number 2. 123–139. (2007)

Levelezési cím / Address for correspondence: Nagy Péter Tibor, H–1027 Budapest, Margit krt. 64.a II. 3.